



Л.І. ПАРХОМЕНКО, О.К. ДОРОШЕНКО, В.К. ГОРЬ, Н.М. ТРОФИМЕНКО

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

ФОРМОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ ПАРКОУТВОРЮЮЧИХ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН У ПОЛІССІ, ЛІСОСТЕПУ ТА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ (ACER L., BETULA L., FRAXINUS L., QUERCUS L.).

Наведено стисло морфологічну характеристику найпоширеніших декоративних форм деяких паркоутворюючих деревних рослин (Acer L., Betula L., Fraxinus L., Quercus L.) та їх місцезростання в Поліссі, Лісостепу та Українських Карпатах.

За багатівікову історію в Україну інтродуковано понад 2000 видів і різновидів деревних рослин (дерев, кущів, напівкущів, кущиків і ліан). Це майже у вісім разів перевищує видову дендрофлору, що зростає тут природно (разом з Гірським Кримом і Південним берегом Криму). Подальше збільшення видового складу дендрофлори України за рахунок інтродукованих деревних рослин обмежується екологічними і температурними факторами — вологістю ґрунту і повітря, а також їх температурою.

Різновиди, форми та сорти деревних рослин мають велику практичну цінність для лісових насаджень і декоративного

озеленення. Тому ми вважаємо, що розширення асортименту деревних рослин можливе за рахунок декоративних форм і сортів аборигенних і інтродукованих видів деревних рослин. Деякі декоративні форми вже використовуються, але культивуються вони переважно в ботанічних садах, дендрологічних та старовинних парках.

Наші багаторічні дослідження дають можливість визначити асортимент, місцезнаходження форм деяких родів покритонасінних деревних рослин.

З метою скорочення обсягу публікації ми обмежилися списком лише найбагатших на декоративні форми родів паркоутворюючих деревних рослин. Для зручності в користуванні матеріал подано у формі таблиці.

Морфологічні ознаки та місцезнаходження декоративних форм у Поліссі, Лісостепу та Українських Карпатах

Вид, форма	Морфологічні ознаки	Місцезнаходження
<i>Acer negundo</i> L. — Клен ясенелистий 'Auratum'	Дерево схоже на типовий вид, але листок золотистий	1, 8, 19, 28, 155, 156
A. n. 'Pseudocalifornicum'	Дерево схоже на типовий вид, але річні пагони зеленого кольору	1, 9
A. n. 'Variegatum' ('Albo-variegatum')	Дерево схоже на типовий вид; листок має нерівномірно розташоване біле облямування	1–4, 7, 10, 18, 19, 152, 153, 155, 156
A. n. 'Violaceum'	Дерево схоже на типовий вид; пагони світло-фіолетові із сизим відтінком	1, 4, 8, 151, 153, 156
A. platanoides L. — Клен звичайний, або гостролистий, 'Crimson King'	Дерево типових розмірів. Листя темно-пурпурове впродовж усього сезону	1, 9
A. p. 'Crispum'	Дерево типових розмірів; листова пластинка складчаста, загорнута всередину	1, 10
A. p. 'Globosum'	Дерево 3–5 м заввишки, крона куляста, інколи парасолеподібна. Гілки короткі і густо розгалужуються від стовбура, листки більш розсічені, ніж у типового виду	1, 2, 8, 9, 13–15, 19, 30, 152
A. p. 'Palmatifidum'	Дерево схоже на типовий вид, але листки симетрично розділені майже до основи на 3–4 лопаті, які перекриваються краями	1, 2, 10, 11, 19, 151, 155
A. p. 'Rubrum' ('Reitenbachii')	Дерево схоже на типовий вид, листя при розгортанні червоне, пізніше зеленого (типового) кольору	1, 8, 10, 34, 155
A. p. 'Schwedleri'	Дерево типової форми росту. Листки при розгортанні і навесні пурпурові, влітку темно-зелені, черешки залишаються пурпуровими	2, 7, 9, 10, 14–17, 21, 30, 34, 41, 155
A. p. 'Variegatum'	Дерево типової форми росту. Листя при розгортанні кремово-плямисте, пізніше біло-плямисте	155
A. pseudoplatanus L. — Клен несправжньо-платановий, або явір, 'Erythrocarpum'	Дерево схоже на типовий вид, але плоди з червонуватим забарвленням	1, 9
A. p. 'Flavo-variegatum' ('Aureo-variegatum', 'Bicolor')	Дерево схоже на типовий вид, але листки жовто-плямисті	3
A. p. 'Leopoldii'	Дерево схоже на типовий вид, але плоди білувато-зеленувато-плямисті	1, 3, 9, 10, 19, 152, 156
A. p. 'Purpureum'	Дерево схоже на типовий вид, листки знизу пурпурові з білим опушенням, зверху темно-зелені	1–4, 9, 10, 12, 16, 24–26, 30–33, 42, 146, 151, 153, 156–160

Вид, форма	Морфологічні ознаки	Місцезнаходження
A. p. 'Variegatum' (Albo-variegatum')	Дерево схоже на типовий вид, але листки біло-плямисті	2, 19, 153, 155
A. p. 'Worlei'	Дерево середніх розмірів. Листки при розгортанні зелено-жовті, пізніше зелені	9, 10
A. saccharinum L. — Клен цукристий 'Laciniatum' ('Wieri')	Дерево схоже на типовий вид; листки глибоко-розсічені, лопаті вузькі, загострені	2, 7–10, 155
A.s. 'Tripartitum'	Дерево схоже на типовий вид; листки від основи трироздільні, середня лопать довша	10
Acer tataricum L. — Клен татарський 'Cuspidatum'	Дерево схоже на типовий вид, але листки по краю хвилясті	1, 9
A. t. 'Erithrocarpum'	Дерево схоже на типовий вид, але плоди коралово-червоні	1, 9
A. tetramerum Pax. — Клен чотиримірний var. betulifolium (Maxim.) Rehd. ('Betulifolium')	Дерево типової форми росту. Листки зовсім або майже не лопатеві, при основі закруглені або клиноподібні	1, 10, 151, 155
Betula davurica Pall. — Береза даурська 'Heterophylla'	Дерево схоже на типовий вид, але листки різної форми	1
B. d. 'Laciniata'	Дерево схоже на типовий вид, але листки вузько-ланцетні, по краю хвилясті або глибокозубчасті	1
B. d. 'Microphylla'	Дерево схоже на типовий вид, але листки дрібніші	1
Betula pendula Roth. — Береза повисла 'Carelica'	Дерево або кущ різної величини із сильно звивистими волокнами деревини та напльованими на товстих гілках і стовбурі	1, 2, 4, 9, 119, 146, 156
B. p. 'Dalecarlica'	Дерево схоже на типовий вид, але листки глибокорозрізані, частинки загострені	28, 144, 155
B. p. 'Fastigiata'	Дерево колоноподібної форми, гілки спрямовані вгору	119
B. p. 'Tristis'	Дерево з тонкими дугоподібно-звисяючими гілками	1, 10
B. p. 'Youngii'	Невисоке дерево з горизонтальними або спрямованими горизонтально і відігнутими назад скелетними гілками	1, 2, 19, 152, 155
Betula pubescens Ehrh. — Береза пухнаста 'Macrodentata'	Невисоке дерево з одно- або двічіглибокозубчастими листками	1
B. p. 'Purpurea'	Невисоке дерево з пухнастими темно-червоними листками, восени бронзово-зеленими	6

Вид, форма	Морфологічні ознаки	Місцезнаходження
<i>Fraxinus americana</i> L. var. <i>juglandifolia</i> (Lam.) Rehd. — Ясен американський різн. айлантолистий	Дерево 20–35 м заввишки; пагони сизувато-сірі або коричневі. Листки до 30 см завдовжки з 7 (3–9) листочками, пилчасті, зверху блискучі, знизу опушені, восени пурпурові або жовтуваті	8
<i>Fraxinus excelsior</i> L. — Ясен звичайний 'Asplenifolia'	Дерево 25–35 м заввишки, пагони з ясно-сіро-зеленою корою, голі. Бруньки чорні або бурувато-чорні з дрібними цятками, верхівкові — великі, яйцеподібні, гострі; бокові — невеликі, округлі. Листки з 11 (7–15) лінійними, трохи пилчастими листочками	2
F. e. 'Aucubaeifolia'	Дерево схоже на типовий вид, але його листки нагадують листки аукуби японської	155
F. e. 'Aurea'	Дерево 10–15 м заввишки з округлою кроною; пагони жовтокорі, листки жовто-зелені. Плодоносить нерясно	1, 2, 155
F. e. 'Aureo-variegata'	Дерево до 25 м заввишки, листки жовтоплямисті, іноді по краю жовтооблямовані	2, 10, 155
F. e. 'Crispa'	Невелике дерево з дрібними кучерявими темно-зеленими листочками	2, 8, 9, 155
F. e. 'Diversifolia'	Могутнє дерево з цілісними простими або частково трійчастими листками	2, 10
F. e. 'Diversifolia pendula'	Невелике дерево з пониклими гілками; листки цілісні, прості або частково трійчасті	2
F. e. 'Erosa'	Невелике дерево; листки з 9–11 листочків; пластинка останніх або рівна, або дещо деформована — особливо по периметру	155
F. e. 'Globosa'	Порівняно невелике дерево з кулястою кроною	11, 151, 155
F. e. 'Jaspidea'	Дерево до 15 м заввишки, з широкою куполоподібною кроною; кора молодих пагонів жовта, часто із зеленуватими смужками, особливо у довгих пагонів; молоді листки зелені, впродовж літа жовтуваті	9
F. e. 'Monophylla'	Могутнє дерево з простими, цілісними або трійчастими листками	1, 9, 151, 153, 155
F. e. 'Monophylla pendula'	Невелике дерево до 8–10 м заввишки, з куполоподібною кроною і довгими повислими гілками; листки прості, цілісні або трійчасті	9
F. e. 'Nana'	Невелике дерево з щільною кулястою кроною до 1,5–2,5 м у діаметрі; листки 15–20 см завдовжки, листочки маленькі, по 9–11 шт.	2, 10
F. e. 'Pendula'	Дерево 8–10 м заввишки з куполоподібною кроною; старі гілки і пагони повислі	1, 2, 3, 7–11, 21, 22, 24, 26, 27, 31, 34, 155, 156
<i>Fraxinus pennsylvanica</i> Marsh. — Ясен пенсільванський 'Aucubaefolia'	Дерево до 15 м заввишки з жовтоплямистими листками	8, 10, 156



Закінчення таблиці

Вид, форма	Морфологічні ознаки	Місцезнаходження
Quercus robur L. – Дуб звичайний 'Argenteo-marginata'	Відрізняється від типового виду листками з білою облямівкою	10, 28
Q. r. 'Atropurpurea'	Дерево з дрібними темно-пурпуровими листками	151
Q. r. 'Concordia'	Дерево з жовтуватими листками	1, 8, 10
Q. r. 'Fastigiata'	Дерево з вузькою колоноподібною кроною, гілки спрямовані вертикально вгору	1, 3, 7–10, 20, 21, 28–30, 32, 117, 151, 153, 155, 156
Q. r. 'Heterophylla'	Дерево схоже на типовий вид, але листки вузькооберненояцеподібні і розсічені на нерівні частки	1, 8–10
Q. r. 'Pectinata'	Дерево схоже на типовий вид, але листки глибоко розсічені на вузькі лінійні частки	1, 2, 8, 10, 151
Q. r. 'Pendula'	Дерево схоже на типовий вид, але гілки звисають типова плакуча форма	1, 2, 7, 9, 10, 28, 151, 153, 155
Q. r. 'Purpurascens'	Дерево схоже на типовий вид, але при розгортанні листки червонуваті, пізніше зелені до листопаду	1, 9
Q. r. 'Variegata'	Дерево схоже на типовий вид, але листки білопістряві	10, 28
Quercus petraea Liebl. – Дуб скельний 'Mespilifolia'	Відрізняється від типового виду вузькояцеподібними листками до 18 см завдовжки	1

Примітка.

Місцезнаходження:

1. Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України (Київ).
2. Ботанічний сад ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (Київ).
3. Ботанічний сад Національного аграрного університету (Київ).
4. Ботанічний сад Державної агроєкологічної академії (Житомир).
6. Сирецький дендрарій (Київ).
7. Дендрологічний парк "Олександрія" НАН України (Біла Церква, Київська обл.).
8. Устимівський дендрологічний парк (Устимівка, Полтавська обл.).
9. Дендрологічний парк "Софіївка" НАН України (Умань, Черкаська обл.).
10. Дендрологічний парк "Тростянець" НАН України (Тростянець, Чернігівська обл.).
11. Немирівський парк (Немирів, Вінницька обл.).
12. Вінницький центральний парк культури і відпочинку.
13. Чернятинський парк (Чернятин, Вінницька обл.).
14. Парк "Володимирська гірка" (Київ).
15. Маріїнський парк (Київ).
16. Згурівський парк (Згурівка, Київська обл.).
17. Кагарлицький парк (Кагарлик, Київська обл.).
18. Буський парк (Буськ, Львівська обл.).
19. Стрийський парк (Львів).
20. Березоворудський парк (Березова Рудка, Полтавська обл.).
21. Гоцанський парк (Гоца, Рівненська обл.).
22. Рівненський парк (декоративний парк ім. Т. Шевченка, Рівне).
24. Більче-Золотівський парк (Більча-Золота, Тернопільська обл.).
25. Вишнівецький парк (Вишнівець, Тернопільська обл.).
26. Скала-Подільський парк (Скала-Подільська, Тернопільська обл.).
27. Раївський парк (Рай, Тернопільська обл.).
28. Краснокутський дендрологічний парк (Краснокутськ, Харківська обл.).
29. Шарівський парк (Шарівка, Харківська обл.).

30. Голозубинецький парк (Голозубинці, Хмельницька обл.).
31. Маліївський парк (Маліївці, Хмельницька обл.).
32. Михайлівський парк (Михайлівка, Хмельницька обл.);
33. Полонський парк (Полонне, Хмельницька обл.).
34. Самчиківський парк (Самчики, Хмельницька обл.).
41. Верхівнянський парк (Верхівня, Житомирська обл.).
42. Парк Антоніни (Антоніни, Хмельницька обл.).
117. Оброшинський парк (Оброшине, Львівська обл.).
119. Дендрарій Гермаківського лісництва (Гермаківка, Тернопільська обл.).
144. Зоопарк (Київ).
146. Ботанічний сад Харківського аграрного університету (Харків).
151. Ботанічний сад Чернівецького держуніверситету (Чернівці).
152. Ботанічний сад Харківського держуніверситету (Харків).
153. Кам'янець-Подільський ботанічний сад (Кам'янець-Подільськ, Хмельницька обл.).
155. Ботанічний сад Подолії (Вінниця).
156. Ботанічний сад Ужгородського держуніверситету (Ужгород).

Отже, ботанічні сади, дендрологічні та старовинні парки Полісся, Лісостепу та Карпат України є основними осередками формового різноманіття паркоутворюючих деревних рослин. Проте в декоративних міських насадженнях вони, за деяким винятком, зовсім не трапляються. Більшість із цих різновидів і форм відрізняється високими декоративними якостями, є екологічно пластичними і стійкими в міських умовах. Це підтверджується їх місцезростанням у різних регіонах України.

ФОРМОВОЕ РАЗНООБРАЗИЕ ПАРКО-ОБРАЗУЮЩИХ ДРЕВЕСНЫХ РАСТЕНИЙ В ПОЛЕСЬЕ, ЛЕСОСТЕПИ И УКРАИНСКИХ КАРПАТАХ (ACER L., BETULA L., FRAXINUS L., QUERCUS L.)

Л.І. Пархоменко, А.К. Дорошенко, В.К. Горб, Н.М. Трофименко

Национальный ботанический сад им. Н.Н. Гришко НАН Украины, Украина, г. Киев

Приведена краткая морфологическая характеристика наиболее распространенных декоративных форм некоторых паркообразующих древесных растений (Acer L., Betula L., Fraxinus L., Quercus L.) и места их произрастания в Полесье, Лесостепи и Украинских Карпатах.

FORMS DIVERSITY OF WOODY PLANTS IN POLISSYA, FOREST-STEPPE AND THE UKRAINIAN CARPATHIANS FOR PARK FORMATION

L.I. Parkhomenko, A.K. Doroshenko, V.K. Gorb, N.M. Trofimenko

M.M. Grishko National Botanical Gardens, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Kyiv

Short morphological characteristic of some popular ornamental forms of woody plants (Acer L., Betula L., Fraxinus L., Quercus L.) for park design are presented. Their habitats in Polissya, Forest-Steppe and the Ukrainian Carpathians are listed.